

મહાત્મા

મુખરજી

ગાંધીય આલોચનમાત્રા
કુપ: ચાથુ

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૨૭૯૬ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ૧૨૫૨૧૪

વિષય ૨૪૩૨ : ૩

ગાંડીવ આલોચનમાલા-પ્રથમ ગ્રંથ.

કાઉન્ટ લીઓ ટોલ્સ્ટોય

૪૭

ગાંડીવ
સાહિત્ય મંદિર
૧૮૦-મેજાંપીઠ
મુરત.

ગાંડીવ આલોચનમાલા.

પુષ્પ ૧જી.

ટોલ્સ્ટોયની ૩ વાતો.

પાંચ આનાની ટિકીટ ખીડવી.

પુષ્પ ૨જી.

અકુલ.

સાત આનાની ટિકીટ ખીડવી.

માં છાપી ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિરમાંથી
નટવરલાલ વીમાવાળાએ પ્રગટ કર્યું.

દ્વિતીયાવૃત્તિ:

૦-૮-૦

:૧૦૦૦

૧૯૨૫:

:૧૫૮૨

ચિત્ર.....ને

ઉપહાર

બાલકા અને આશિષ સાથે

તારકભી

મૂરખરાજ

અને તેના બે બાઇઓ એ નામનું એક પુસ્તક અમારા તરફથી બે વરસ પર બહાર પડ્યું હતું તે આ નહિ. જુદું જ. કેમકે આ આખી વાત મેં ફરીથી બાલકોના વાચનના દૃષ્ટિબિન્દુથી સવિસ્તર અને ઢુંકા ઢુંકા સરળ વાક્યો વડે લખી નાખી છે. આ વાત માત્ર બાલકોપયોગીજ છે એવું નથી, પરંતુ એની શુભચ્છી એવી છે કે બાલકો એને અત્યંત હોંશથી વાંચે. અને મોટાંઓ માટે લખાયેલું સાહિત્ય બાલકો નથી વાંચી શકતાં. પણ બાલકોની દૃષ્ટિથી લખાયેલું સાહિત્ય તો સૌ કોઇ વાંચીજ શકે. એટલે હવે પછી આ પુસ્તકને વધારેજ આદરસત્કાર મળશે એવી અશ્વ છે.

આ પુસ્તકમાંના ચિત્રો માટે અમારા પરમ મિત્ર રા. બાઇ કંચનલાલ મામાવાળાના અમે ઋણી છીએ. તેમની નિષ્કામ કલાપ્રીતિના ફળનો અસ્વાદ ગુજરાતને પ્રસન્ન કરશે એવી આતરી છે.

કાર્તિક વદ ત્રીજ

૧૯૮૨.

}

નરવર વીમાવાળા.

ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર વતી.

મૂરખરાજ

અને

તેના બે ભાઈઓ

(૧)

એક વેળા કોઈ એક દેશમાં એક પૈસાદાર ખેડૂત રહેતો હતો. એને ત્રણ દીકરા અને એક દીકરી, એમ ચાર બાળકો હતાં. દીકરાઓમાં મૂરખરાજ મોટો હતો. વચ્ચેના ધનવંત કહેવાતો. એક નાનાનું નામ સમશેર બહાદુર હતું. દીકરી બહેરી અને સુગી હતી પણ તેનું નામ મોંઘી પાડેલું હતું. મોંઘી પરણી નહોતી.

હવે આ ત્રણ ભાઈઓમાંથી છેક નાનો સમશેર બહાદુર શૂરો સિપાઈ હતો અને જ્યારે જ્યારે લડાઈ થતી ત્યારે ત્યારે મેદાને પડતો. તેણે એજ ધંધો પસંદ કર્યો હતો.

વચ્ચેના ધનવંત વેપાર કરવામાં કુશળ હતો અને તેણે એજ રસ્તો પકડ્યો હતો.

પણ મૂરખરાજ તો મોંઘીની પેઠે આપને ત્યાંજ રહેતા. એ ખેતરમાં ખૂબ કામ કરતો-એટલું બધું કામ કરતો, કે એની પીઠ પણ બેવડ વળી ગઈ હતી !

સમશેર બહાદુર લઢવે ઉસ્તાદ હતો, એટલે તેને

પૈસા કમાવામાં મુશ્કેલી પડી નહિ; તેણે સાફ ધન ભેગું કર્યું. પછી એણે લગ્ન કર્યું. એક સારા આબરૂદાર માણસ માણસની દીકરી વેરે તેણે પોતાનો સંબંધ બાંધ્યો. પણ આ બાઈ ભારે ઉડાઉ નીકળી. સમશેરનો પગાર મોટો હતો અને એને ભારે ભારે જાગીરો પણ મળેલી હતી. પણ એની સ્ત્રી, એના પગાર કરતાં ખૂબ વધારે ખર્ચ કરતી, તેથી તેમનો હાથ હુમ્મેશ ભીડમાં રહેતો. એટલે સમશેર પોતાની જાગીરની આવક ઉધગવવા નીકળ્યો, ત્યારે એના વહીવટદારે એને જણાવ્યું, કે: હજુર, આપણી પાસે હવે આવક ભેગું કર્યું રહ્યું નથી. ગાય, ઘોડા, ઢોરઠાંખર બધું વેચી ખાધું. હથિયાર પણ ગીરો મૂકાઈ ગયાં. હજી સરખુએ રહ્યું નથી, તો ખીજી વાત શી ? એ બધું ફરી વસાવી આપો, તો આવક થાય ખરી.

(૨)

આ સાંભળીને સમશેર તો તુરત પોતાના બાપ પાસે ગયો. જઈને પિતાને કહે છે, કે: બાપુ, તમારી પાસે ખજાનો ભરપૂર છે. ને મારી પાસે તો તળીયું જણાય છે; તો તમારી દોલતમાંથી મારે ત્રીજો હિસ્સો મને આપો, તો મારી જાગીરને હું બરાબર સુધાઈ.

ડાસાએ જવાબ દીધો: ભાઈરે, તું તો ખરો શૂરવીર હોય છે ! મારી દોલતમાં એક પુટી બદામે તો ઉમેરી

નથી આપી, તો પછી હવે બાગ શા સાડ પડાવવા હંચ છે ? બે, કૈાથી મોટો અને મોંઘી બંને મારે ત્યાં ખૂબ કામ કરે છે. તને ત્રીજો હિસ્સો આપી દઉં, તો તેમને અન્યાય નહિ થાય ?

સમથેરે કહ્યું: બાપા, એમ કેમ બોલો છો ? મૂરખમાં તે કયી આવડત છે જે ? ને મોંઘી તો સ્ત્રી જાત છે, તથા વળી બહેરી, ને મુંગી છે. એ બેને તે વગી પૈસાની શી જરૂર પડવાની છે ?

બાપે કહ્યું: ઠીક છે; તો આપણે મોટાને પૂછી જોઈએ.

મોટાએ—મૂરખે જવાબ દીધો: સમથેર કહે છે, એ ખોટું નથી; ભલે એને એનો હિસ્સો મળે.

મૂરખનો જવાબ સમથેરને મીઠો મધ જેવો લાગ્યો. મૂરખની સંમતિ મળી એટલે બાપે પણ પોતાની નાખુશી દૂર કરીને પોતાની મિત્રતાનો ત્રીજો હિસ્સો સમથેરને આપ્યો. તે લઈ જઈને સમથેર તો પાછો પોતાના દેશના રાજાની તહેનાતમાં રજુ થઈ ગયો.

(૩)

બીજી બાબુ વેપાર ધંધામાં પાવરધા થયેલા ધન-વંતભાઈ પણ પૈસો સારી રીતે પેદા કરતા હતા. પણ તેમનાં વહુરાણી તેવીજ, અથવા તેથીયે વધારે સારી રીતે તેને ઉડાવી દેતાં હતાં. બાવા પીવામાં અને

કપડાં લત્તામાં પાર વિનાનું વાપરવા બેઠ્યો, એટલે પછી નાણાં કયાં સુધી પહોંચે ? એટલે ધનવંત પણ બાપ પાસે ગયો, અને સમશેરની પેઠેજ તેણે પણ પોતાના ત્રીજા ભાગના હિસ્સાની માગણી કરી.

ડાસાએ સમશેરને આપ્યો હતો, તેવોજ જવાબ આને પણ આપ્યો: બેટા, તેં ધરના કામમાં એક સળી ભાંગીને બે નથી કરી. તારા મોટાભાઈએ મહેનત કરી કરીને પોતાનો ખરડો પણ બેવડો કરી નાંખ્યો છે. મોંઘી પણ કેટલું બધું વહિંતરૂં કરે છે ? તો પછી તને ઢોલ-તમાથી હિસ્સો આપી હઉં તો એ બેનું ,શું થાય ?

એટલે ધનવંતે ઉઠાવીને જવાબ આપ્યો: મૂરખો તો ખરેખરો મૂરખો છે. તેનામાં કશી આવડત નથી. તેને કોણ દીકરી આપવાનું છે, કે એ પરણે ? એટલે એને, ને મોંઘીને તો હાળભાત મળ્યા એટલે વાહ વાહ !

પછી એણેજ મૂરખાને કહ્યું: મૂરખા, મને હાથો દુણીમાંથી અરધો અરધ નહિ આપે ? મારે તારાં હળ બેઠતાં નથી. બનવરોમાંથી ફક્ત પેલો કાખરો થોડો તારે હળ માટે નકામો છે તે આપજો, એટલે થયું.

મૂરખે મ્હોં મલકાવીને કહ્યું: ભલે ભાઈ, તું એથી રાજ થતો હોય, તો મારે શો વાંધો ? મારે જરા વત્તી મહેનત કરવી પડ્યો, એટલું જ ને ? ભલે, લઈ જા.

આમ ધનવંતને પણ લાલ થઈ ગયો. તે પોતાનો ભાગ લઇને વિદાય થયો.

(૪)

આ છીં મેર મૂરખરાજ પુષ્કળ કામ કર્યા કરતો. મોંઘી પણ તેની મહદમાં ખડી રહેતી. માખાપ તો હવે ઘરડાં થયાં હતાં; એટલે સમશેર તથા ધનવંત સારો સારો હિસ્સો લઈ ગયા તેથી ઘરમાં આજુ કંઈ રહ્યું નહિ. ઘરમાં ફક્ત એક ઘરડી ઘોડી રહી. તેની મહદથી મૂરખ ખૂબ ખેડકામ કર્યા કરતો અને જેમ તેમ કરી માખાપનું, ખડેનનું અને પોતાનું ગુજરાન ચલાવતો.

(૫)

ભાઈ ભાઈના ભાગ પડ્યા, અને તે જરાયે તક-રાર વિના, એ શયતાનને બહુ વસમું લાગ્યું. શયતાનને તો લડાઈ ટટો થાય તેજ ગમે કેની ?

એટલે તેણે પોતાના ત્રણ સરદાર તેડાવી મંગાવ્યા, અને કહ્યું: ખુબે, પેલા ગામમાં મૂરખો અને તેના બે ભાઈઓ વસે છે. દુનિયાના સામાન્ય રિવાજ પ્રમાણે બાપિકી મિલકતના ભાગલા પાડતાં તેમણે લદવું જોઈતું હતું. પણ પેલા મોટાની-મૂરખાની-એવકૂદીને લીધે તેઓ, સીધેસીધા છૂટા પડ્યા. એણે આપણી બાલ બમાડી છે. માટે તમે ત્રણ જણાઓ આ કામનું ખીડું ઝડપો અને

એ ત્રણ વચ્ચે માંડોમાંડે એવો જંગ ઝમાવો કે લોહીની નીક ચાલે, અને સૌનાં માથાં બાંજે જોલો, આટલું કામ થશે કે ?

સરદારોએ કહ્યું : જોડો ! જોમાં તે શું ? જરૂર કરી નાંખીશું.

શયતાને તેમની પરીક્ષા કરવા પૂછ્યું : જોમ ? જોલો ત્યારે, કામ કેમ શરૂ કરશો ?

સરદારોએ તુરત જવાબ દીધો : પહેલાં બધાને પાચમાલ કરી નાંખીશું; ને પછી જ્યારે બધાને ત્યાં હાંદલા કુસ્તી કરતાં હશે ત્યારે લોળા મેળવીશું. એટલે કંઈ બાધબાધી થયા વિના રહેવાની છે ? ખરું કની ?

શયતાને રાજરાજ થઈને કહ્યું : શાખાશ, શાખાશ. એ ભુક્તિ સારી છે. ચાલો ત્યારે, હવે કામે મંડી પડો. અને, દરેકના કાન બરાબર બંધેરવાનું ચૂકશો નહિ. કામ પાર ન પાડ્યું, તો પછી જોજો તમારી વલ્લે કઈ કું તે !

(૬)

શયતાનની રજા મળી એટલે ત્રણે સરદારો નીકળી પડ્યા. પણ કામની વહેંચણી કરતાં ચોતેજ ચડભડી પડ્યા. દરેકને સહેલામાં સહેલું કામ બોધ્યો. આખરે ચિઠ્ઠી નાંખીને તેમણે નક્કી કર્યું, અને જેને બાંજે

જે ભાઈ આન્થો તે તેને ભાંભેરવા, ઉરકેરવા, ચઢાવવા અને વેરની આગ સળગાવવા નીસરી પડ્યો. વળી એમ પણ ઠરાવ્યું કે જેનું ક્રમ સૌથી વહેલું ફળિભૂત થઈ જાય, તેણે ખીજા બેને મદદ કરવા જવું. તથા અવારનવાર અમૂક સંકેતસ્થાને મસલત કરવા સાડ પછી મળતા રહેવું.

(૭)

એ મને એમ કેટલાક દિવસ વહી ગયા. મસાણને પીપળે, સંકેતસ્થાન ઠરાવેલું હતું તે ઠેકાણે પેલા ત્રણે સરદારો ભેળા મળ્યા અને પોતે કરેલાં પરા-ક્રમોથી એકબીજાને વાકેફ કરવા લાગ્યા.

પહેલાએ કહ્યું: મેં તો પેલા સમશેરને પકડયો હતો, અને તેને મેં સીધા દોર કર્યો છે. તે આવતી કાલે એના બાપ પાસે જવાનો છે.

તેના સાથીદારોએ પૂછ્યું: વાહ વાહ ! એ તાલ તે શી રીતે ગાઠવ્યો ?

પેલાએ જવાબ દીધો: મેં તો એને ખૂબજ ઉરકેર્યો. એટલે તોરમાં ને તોરમાં આખી દુનિયા છતી લેવાતું ખીડું એણે રાજ સમક્ષ ઝડપ્યું. રાજાએ કહ્યું: તું પહેલાં ઉત્તરનો મુલક છતી આવ. સમશેર ઉપડયો. મેં જુક્તિ રચી અને એના દારૂખાનામાં ભેળસેળ કરી. પણ ઉત્તરના રાજાને મદદ કરવા તેનું હારકર મજબૂત બનાવ્યું. બ્યારે

ખને લશ્કરો સામસામાં ગોઠવાયા, ત્યારે સમશેરનું કંઈ ચાલ્યું નહિ. એનું દાડખાનું નકાસું થઈ પડેલું. એના લડવૈયાઓ પણ ડરપોક ખની ગયા. તેઓ ઘેંટા પેરે નાસી ગયા અને તેમના દુશ્મનોએ તેમનો પીછો પકડી તેમની કતલ કરી. સમશેરનું નાક કપાઈ ગયું. તેની જાગીર ઝૂંટવી લેવામાં આવી. અને તેને તોપને ગોળે ઉડાવી મૂકવાના છે, પણ હું તેને કેદખાનામાંથી ભગાડી મૂકીશ. પછી એ ખીજે ક્યાં જવાનો ? બાપને ત્યાંજ તો ! કાલે માઈ એટલું કામ થઈ જશે એટલે હું તો છૂટો છું. પછી જેને મહા જોઈએ તે માંગજો, હું જરૂર આપીશ.

(૮)

હું ધારતો હૃદય કે તું એકલોજ છૂટ્યો છે—ખીજ સરદારે કહ્યું—રખે એવી ખાંડ ખાતો. મેં પણ પેલા ધનવંતભાઈને સતાવવામાં બાકી રાખ્યું નથી. ધનાભાઈ ખાઈ પીને જડા માતેલા થાય એવું મેં કયું. વળી તાબેમાબે થાય એમ એનો લોભ પણ વધતો જાય. જાણે અખી દુનિય મારીજ ના કરી લઉં ! એમ ને એમ ઠાંકરા પેરે એ નાણાં ખચવા લાગ્યો છે, અને કરજમાં ઝુડતો ચાલ્યો છે. કરજ, તો જેનું નામ કરજ. તેમાંથી એનો છૂટકો સીધી રીતે થાયજ શાનો ? એણે આખા મીચીને હુડીઓ લખી છે, તે આઠ દશ દહાડામાં

પાકી જવાની. એના માલ તો ખીજી બાજુ સડવા માંડ્યો છે. એના તો લોગ એવા લાગવાના છે, કે તુરત બાપને ત્યાં ભાગી જવા શિવાય ખીજો આરોજ નથી. અમે જો તો ઠીક પત્યા. પણ અલ્યા (ત્રીજાને), તારો કારભાર કેવોક ચાલે છે, તે તો જણાવ.

(૬)

આરે ભાઈ, મારી તો વાતજ ના કરો. મારો કશો પરોજ લાગતો નથી. મેં પહેલાં મૂરખાની છાશને કટાવી નાંખી-પીએ કે તરત પેટમાં ચુળજ ઉઠે. પછી એની જમીન પથરા જેવી સખત બનાવી દીધી,-હજી નાંખે તોયે ભાંગી જાય-કોઠાળીના થા કરે તોય એના હાથજ રહી જાય. હું ધારતો હતો કે મૂરખો આથી કટાળશે અને થાકી જશે. પણ એ તો ભારે જખરો નીકળ્યો. એણે તો ખેડખેડ કર્યાંજ કીધું. પેટમાં છોને દરદ થતું-એ, લાલાજી ગણકાવેજ શાના ? હજી ભાંચું એટલે ખીજું આજ્યુ. આથી હું જમીનની નીચે પેઠો ને હજીના હાંતા બાધ્યા. એટલે એણે તો હાંત કચડી વાંકા વળી એલું ભેર કચું કે મારા હાથ પણ કપાઈ ગયા. એમ ને એમ એણે તો ખેતર ખેડી કાઢ્યું છે. હવે સહેજસાજ બાકી છે. હવે તો તમે ખંનેમ મારી મદદે આવો ને વધુ મહેનત કર્યાંથી કેંઈ

વળે તો વળે. બાકી એને પછાડી નાંખવો એ તો મુશ્કેલ છે. ને એ ન બન્યું તો ચે ફળેતી છે. બધી મહેનત ફાકટજ જશે. મૂરખો એ ખેતરમાં મચ્ચોજ રહે તો તો બધા ભાઈનું એ ભરણપોષણ કરશે: ત્રીજા સરદારે કહ્યું.

સમશેર બહાદુર વાળા સરદારે કહ્યું. બલે, હું તારી વહારે ધાઈશ. આપણ બંને મળી મૂરખાનો તોર ઉતારીશું.

(૧૦)

હે પેલા મૂરખરાજને પેટમાં તો બહુ દુઃખતું હતું; પણ તેનું કામ થોડુંજ બાકી હતું. થોડીક ખેડજ કરવાની હતી. આથી હજ બેડી તેણે કામ શરૂ કર્યું. પણ એક ફેરો કરી પાછો વળ્યો એટલે હજ જમીનમાં ભરાઈ ગયું તે કેમે કર્યું નીકળે નહિ. કારણ એ હતું, કે પેલા શયતાનનો સરદાર તેને વળગી બેઠો હતો. તે હજને નીકળવા દેતો નહોતો.

મૂરખરાજે મનમાં વિચાર કર્યો: આમ કેમ થતું હશે વાડ? લાવ, એ હજમાં શું ભરાઈ બેઠું છે તે તપાસું. "

તેણે હાથ ઉઠા નાંખીને જે કાળું કાળું હજમાં એરવાયલું લાગતું હતું તે ખેંચી કાઢ્યું. એ પેલા સરદાર જ હતો. તે એના હાથમાં તરફડવા લાગ્યો. મૂરખ-

રાજે તો તેને હજ પર ચઢતી દેવા મનસૂબા કર્યો. પણ તે કરગરી પડ્યો, અને બોલ્યો: મને હજ ન કરશો. હું તમારો ગુલામ થઈને રહીશ. તમે કહેશો તે કરીશ.

મૂરખરાજે પૂછ્યું: તને શું આવડે છે ?

સરદાર હસીને બોલ્યો. તમે કહો તે બધું. જે કહો તે કરી આપું.

એમ ? મૂરખરાજને અજાયબી લાગી: ત્યારે મારા પેટમાંનો દુઃખાવો તું મટાડી દઈશ ?

જરૂર: કહી પેલાએ વાંકા વળી એક ત્રણ પાંખડી-વાળું મૂળીડું ખોતરી કાઢી મૂરખરાજને આપ્યું. પછી કહ્યું: એક પાંખડી ગળી જાયો, એટલે દરદ મટી જશે.

મૂરખરાજનું દરદ મટી ગયું.

પછી પેલો બોલ્યો: હવે મને જવા દો. હું તમને જસાયે નહિ કનકું ફરી નહિ આવું.

મૂરખરાજે કહ્યું: ભલે, જા. પરમેશ્વર સદા તારું કલ્યાણ કરો.

પણ પરમેશ્વર તો શયતાનના દુશ્મન. અને તે સર્વશક્તિમાન. તેના નામથી તો ભૂતપિશાચ શયતાન બધા લાગી જાય. એટલે આ નામ કાને પડતાંજ પેલો સરદાર ધરતીમાં પેસી ગયો અને તેમાંજ સમાઈ ગયો. ત્યાં માત્ર એક ખાડો પડી રહ્યો.

(૧૧)

જુ પાંખડીમાંની જે પાંખડી ધોતીયાની ઓડીમાં
જોસી મૂરખાભાઈ તો પાછા ખેડે વળગ્યા.
ખેડ પૂરી થતાં ઘેર જઈ જીએછે તો સમશેર અને
તેની વહુ જમવા બેઠાં હતાં. પોતાના કેટલાનામાંથી પેલા
સરહારની મદદથી તેઓ નાસી છૂટેલાં. અને હવે જાપને
ઘેર આવ્યા હતા.

સમશેર કહે: મોટાભાઈ, મને ને મારી વહુને અહિં
રહેવા દેશે? મને ખીજી નોકરી મળે કે તરત હું જઈશ.
બલે રહેઝેને. મારે કંઈ વાધો નથી: એમ મૂરખે
કહ્યું.

પણ જમવા સાફ મૂરખે પાટલા પર બેસવા માંડ્યું
ત્યારે સમશેરની વહુને સૂગ આવી. તે તડુકી ઉઠી, કે:
હું તો આવા ગંદા ખેડુત સાથે જમવા નથી બેસવાની.
એ ગંધાય છે. એતું શરીર વાસ મારે છે.

સમશેર મૂરખ તરફ બોઈ બોલ્યો: મૂરખાભાઈ,
ઝેને મારી વહુ કહે છે કે તું ગંધાય છે. તો તું બહાર
જઈને જમવા બેસને.

મૂરખ કહે: બલે એમ તો એમ. નહિ તોયે મારે
ઘોડાને બેગાણુ દેવા જવાતુંજ હતું ને !

એમ કહી કપડાં ને ઘોડા શેઠલા લઈ મૂરખો
બહાર સિધાવ્યો.

(૧૨)

ખીજી બાજુ સમશેરને હંફાવવાતું ખીડું ઝડપનાર સરકારનું કામ પૂરું થયું. હવે તે મૂરખા-બાજાને મદદ કરવા ખેતરે ગયો. ત્યાં પેલો ખાડો તેની નજરે પડ્યો. એથી તે સમજી ગયો કે મારો ભાઈબંધ તો ફસાઈ ગયો. મારે મારે હવે મૂરખાને વાડીમાં હુ:ખ દેવું જોઈએ.

એમ મનસુખો કરી તે વાડીએ ગયો. ઘાસની જાંજી-એને બીની કરી નાંખી, વાડીમાં કાઢવ પાથરી દીધો. ખીજે દિવસે રહવારે દાતરડા વડે મૂરખે ઘાસ કાપવા માંડ્યું. પણ દાતરડું ચાલેજ નહિ. ધાર વગી ગઈ. પણ એ તો મંડએજ રહ્યો. જ્યારે કામ ન ચાલ્યું એટલે મનમાં વિચાર્યું: આમ પ-તો નહિ લાગે. લાવ, ઘેરથી ધાર કાઢવાના ઓભાર-તથા ટીમણનું ભાતું લેતો આવું. આઠ ફહાડા જાય તોયે શું? કંઈ ઘાસ વણકાપ્યું થોડુંજ રાખવાનો છું?

પેલા સરકારને આથી અકળામણ થઈ: આ મૂરખો તો ભારે જીદી દેખાય છે. એને હરાવવા સારૂ તો કંઈક ખીજી જીકિત રચવી પડશે.

પછી મૂરખે પાછા આવી કામ શરૂ કર્યું; એટલે પેલાએ ઘાસમાં પેસી દાતરડાની અણી પકડી રાખવા માંડી. આથી મૂરખાની મહેનતનો પાર રહ્યો નહિ. પણ એ તો પોતાના નિશ્ચયને વળગી રહ્યો, અને ઘણું ખર્ચું કામ

પતાવી દીધું. સરદારને આથી ખૂબ રીસ ચઢી. તે પેલા બાકીના ભાગમાંના કાદવમાં પેઠા કે બસ હવે તો મૂરખાને ઘાસ નહિજ કાપવા દઉં.

પણ મૂરખાએ તો ઘણુંજ ભેર વાપરવા માંડ્યું. જેમ જેમ મહેનત પડતી જાય તેમ તેમ તે ગુસ્સે ભરાઈ વધારે ભેર કાઢતો જાય. એમ ખેંચાખેંચમાં પેલા સરદારની પુંછડીજ અડધી કપાઈ ગઈ. પછી મોંઘીએ ઘાસ એકદુ ક્યું, એટલે એ બાજરી લણવા ગયો. પણ પેલા અરધ-પુંછડીઆને હજુ સાન નહોતી આવી તેણે વહેલા ઢોડી જઈ બાજરીને એવી બનાવી દીધી કે એનું દાતરડુંજ ના આવે. એટલે એણે વળી બીજું દાતરડું આણી બાજરી લણી નાંખી.

આલો, આ પત્થું; એટલે હવે કાલે બીજા ભાગ પર જઈશું. એમ મૂરખે મનમાં નકડી ક્યું.

પેલા અરધપુંછડીઆએ પણ મનસુઓ કર્યો કે ઘાસમાં ને બાજરીમાં તો મારા હાથ હેઠા પડ્યા. પણ હવે ભેંઇએ, કાલે એ કેમ હંકારે છે ?

એમ કરી પેલો મૂરખો બીજે દિવસે લણવા જવાનો હતો તેથી બીજે દિવસે તે ત્યાં ગયો. પણ બાપરે ! મૂરખાએ તો તેનાથી ઘણાજ વહેલા ત્યાં પહોંચી જઈને પોતાનું કામજ પતાવી દીધેલું હતું !

આથી તે બહુ ખિન્નયો. ને મનમાં બોલ્યોઃ આ

મૂરખો તો કંઈ વિચિત્રજ દેખું ! પૂરું એ ઉંઘતોયે નથી
જો ! એને તે કેમ પહોંચી વળાય ? પણ લાવ, એના
ઠાણુ સડાવી નાંખુ. પછી ખાશે શું ?

એમ વિચારી અરધપુંછડીઓ ઠાણુમાં પેંઠા. ઠાણુ
સડવા લાગ્યા. તે પોતે ઉઘમાં પડ્યો.

ખીજી બાજુ મૂરખો અને મોંઘી મળી પાવડે પાવડે
અનાજ ગાડામાં નાંખવા લાગ્યા. એમ ને એમ એક વાર
પાવડો પેલાની પીઠમાં ઘુસી ગયો અને તે પાવડા સાથે
ઉંચકાઈ આવ્યો. મૂરખો તેને જોઈ બોલી ઉઠ્યોઃ કેમ
અધ્યા, તું પાછો આવ્યો કે ?

ના, ભાઈ, ના' સરદાર બોલ્યો એ તો ખીજો હતું
તો સમયેર પાછળ હતો. મને મારી નાંખશે નહિ. તમે
જે કહેશો તે કરીશ. તમને ફરી હેરાન નહિ કરું.

પણ તને આવડે છે શું ?

હું સિપાઈ બનાવી શકીશ.

તે મારે શા કામના ? મૂરખે પૂછ્યું.

વાહ, તમારે જે કામ એમની પાસે લેવું હોય તે
લેવાય.

તેમને ગાતાં આવડે છે કે ?

હોવે. ગાય પણ ખરા.

ત્યારે મોડા બનાવ.

હવે પેલા અરધપુંછડીયા શયતાની સરદારે થોડા બાજરીના ડુંડા લઈ તેને પછાડતાં મૂરખાને બતાવી કહ્યું: આમ પછાડી તમે હુકમ કરશો એટલે સિપાઈ બનશે.

તુરત સિપાઈ બન્યા. તેમાં એક નગારચી હતો. ખીજો શખ પુકનાર હતો. તેમને જોઈ ખડખડાટ હસી પડી મૂરખે કહ્યું: વાહ! આ તો ઠીક છે. ગામની છોકરીઓ તમારો જોઈ રાજ થશે.

હવે મને જવા દેશો? : પેલાએ પરવાનગી માગી.

એમ તે કેમ જવાય? મને ડુંડામાંથી સિપાઈ બનાવી પાછા તેનાં ડુંડાં બનાવી દેવાનું બતાવતો બાજરીના ડુંડાંના સિપાઈ તો મોંઘા પડી બય.

અરધપુંછડીયાએ તે કામ શીખવી રજા માંગી એટલે મૂરખાએ કહ્યું. બલે તું બા. ઇશ્વર તારું રક્ષણ કરે.

પણ રક્ષણને બદલે, ઇશ્વરનું નામ કાને પડતાંજ પેલો સરદાર તો લોંચમાં સમાઈ ગયો અને ત્યાં એક ખાડાનીજ નિશાની ફક્ત રહી.

(૧૩)

ખીજો બાબુ મૂરખો ઘેર આવ્યો, તો ઘેર ધનવંત અને તની સ્ત્રી બને આવેલાં હતાં. ધનવંતથી એણે કરજ ફીટાડી શકાયું ન હોતું. લહેણદારો

પાસેથી સાગીને તે બાપને ત્યાં આવેલો. મૂરખાને તેણે કહ્યું: ભાઇ, મારો ધંધો ફરી શરૂ થાય ત્યાં સુધી તું અમને અહિં નહિ રહેવા દે ?

બલે, સુખેથી રહો: એમ મૂરખાએ જવાબ આપ્યો.

પણ મૂરખો જમવા બેઠો એટલે ખનવંતની વહુને પણ એના પરસેવાની સૂગ આવી, એટલે તે બબડી ઉઠી. તેથી ખનવંતની સૂચનાથી, પણ વગર બબડાટે અને પ્રથુ શાંતિથી શેટલા લખને મૂરખો બહાર કાઢેજ આપ્યો ગયો.

(૧૪)

ધૂનવંતને પજવી પજવીને તેના બાપને ત્યાં ભગાડવાનું કામ પૂરું થયું. એટલે હવે ત્રીજો સરકાર પણ નવરો પડ્યો. આથી તે પોતાના બીજા બે ભાઇબંધોને બોળવા અને તેમને જરૂર પડે તો મકક આપવા નીકળી પડ્યો. તપાસમાં તેને ચેલા બે ખાડા દેખાયા. તે સમજી ગયો કે મારા ભાઇબંધો તો ફસાઈ મૂઝ્યા. પણ મારી ફરજ દીવાની ભેત જેવી ચોકળી છે. માટે મૂરખરાજને ઠેકાણે પાડી વેર વાળવુંજ બેઠ્યો.

એમ વિચારી તે મૂરખરાજની ખોળમાં નીકળ્યો. એણે હવે ઝાડ કાપવાનું શરૂ કર્યું હતું; કેમકે ઘરમાં સાંકડ પડતી હતી, તેથી ઝાડ વાઢી નવી સુંપડી બાંધવાની હતી.

હવે પેલા સરદારે મૂરખાને હુકાવવા ડાળીઓમાં ભરાઈ બેસવા માંડયું. મૂરખો બરાબર દાપવા માંડે પણ પેલાની કરામતને લોધે જાઠ સીધું પડવાને બદલે ખીજના ડાંખળા-માંજ ભેરવાઈ જાય. આમ ભેરવાઈ ગયેલા થડને છૂટું કરતા મૂરખાને હમ ભરાવા લાગ્યો. પણ એ તો ખતના પૂતળા જેવો હતો. મુરકેલીઓને હુકાવવાનો તો એનો ધધોજ હતો. તેમાં એ જરાયે ગભરામ નહિ. એટલે એણે કામ ચાલુ રાખ્યું. પણ સાંજને છંડે પચાસ સાઠને બદલે માંડ માંડ પાંચ છ જાડ કાપી શકાયાં, અને થાકીને લોથ-પોથ થઈ ગયો. પરસેવાના તો ઝોળેઝોળ વળી ગયા. છેવટે તેની પીઠ એટલી દુઃખવા માડી કે તે જમીન પર બેસી પડ્યો.

એટલે મનમાં કુલાઈને પેલા સરદારે વિચાર્યું: 'એ જોને કેવો હરાબો ! હવે એનાથી કામ થવાનું નથી. માટે લાવ, હું જરા થાક ખાઉં'.

આમ વિચારી તે એક ડાળ પર બેઠો. ખીલ બાલુ આમ થાકવા માટે મૂરખરાજને પોતાના પરજ રીસ થઈ. એકદમ ઉઠીને ઊભા થઈ તેણે તો કુદાલી ભેરથી થડમાં લગાવી. પેલા ભાઈસાહેબ ગફલતમાં રહ્યા, અને જાડ તૂટી પડ્યું. ઉઠતા પોતે ફસાઈ ગયા અને ડાળીમાં આદ-વાઈ ગયા. મૂરખો ડાળી કાપવા જતો હતો એટલામાં

તો પેલો નજરે પડવાથી તેને અનન્યબી લાગી; પણ
બોલ્યોઃ ઉભો રહે અલ્યા, તું ફરી આવ્યો કે ? તને બ-
તાડું છું, મારો હાથ !

એમ કહી મૂરખરાજે તેના પર કુહાડી ઉગામી.
પણ પેલો કરગરી પડ્યોઃ

મને ના મારો, મને ના મારો, હું તમે કહેશો તે
કરીશ.

તું શું કરશે ?

હું પૈસા બનાવી દઈશ.

હીક છે; બોધ્યો, બનાવ.

પેલા સરઢારે એક ઝાડ બતાવ્યુંઃ પેલા ઝાડના
પાંદડા હાથમાં લઈને ચોળો એટલે તમારા હાથમાંથી
સોનાના પુલ ખરશે.

મૂરખે તેમ કર્યું, એટલે પુલ ખર્ચા.

તેનું મ્હેં મલકાઈ ગયુંઃ આ તો ખરી ગમ્મત !
મારા માણસો પુરસદે આ રમકડે રમશે.

પછી પેલાએ રત્ન માંગી. તે આપતાં ટેવ યુજબ
મૂરખ બોલ્યોઃ પ્રભુ તારૂં બહું કરો.

પ્રભુનું નામ કાને પડતાંજ પેલો તો ધરતીમાં સ-
માઈ ગયો અને તે જગ્યાએ માત્ર એક ખાડોજ રહ્યો.

(૧૫)

ખીજી બાજુ છે. ઝૂંપડાં નવાં બધાયાં. ધનવંત પોતાની વહુને લઈ જીવો રહેવા ગયો. સમ-
શેરે પણ તેમજ કરેલું હતું. મૂરખો, મોંઘી અને બાપા
ત્રણ લેગાં રહેતાં હતાં. મૂરખાની મહેનતથી ધાન્ય નીપ-
જતું. તે વડે પેલા છે બાઈઓ પણ ગુભરો કરતા હતા.

લણણીનું કામ પૂરું થયું એટલે મૂરખાબાઈએ
ઉભાણી કરી. ભાઈ બાલીઓને નોંતરાં ઢીધાં. તે દિવસે
તહેવાર હતો. એટલે તે દિવસે માલપાણી ખાવાનો ધન-
વંત અને સમશેરનો વિચાર ખરોજ. મૂરખરાજનું નોંતરું
આવ્યું. પણ બંનેની વહુઓએ નાક ચઢાવ્યું કે: એવા
ગંદા ખેડૂતને ત્યાં કેણુ ભય ? ને તે તે વળી એવું શું
અવડાવનાર છે જે ?

ભાઈઓ તો ન ગયા. પણ મૂરખાએ ખીભ ખેડૂતો
તથા તેમની સ્ત્રીઓ વગેરેને પેટપૂરજમાડયાં. પછી તેને
પેલા સોનાનાં પુલ યાદ આવ્યાં. એટલે થોડાક બનાવી
કાઢ્યાં અને લુટાવ્યાં. પણ એ પુલ માટે તો ભારે હુંટા-
હુંટ ચાલી. નવાઈ જેવી ચીજ ભેંઈ ગામડીઆઓએ તો
ધકકામુકકી કરી. ને તેમાં ને તેમાં કચડાકચડો ચાલી.
એક ટાંચીમા ઘરડીખખ હતી તે તો મરી પણ ગઈ.
જે ત્રણ ભેલાન થઈ ગયાં. એટલે મૂરખ કહે: તમે કેવાં
ભેવકૂક છો ? જેને જેટલાં ભેંઈએ તેટલાં મળશે. શા

માટે કચડાકચડી કરે છે ? અહિં કરી કમીના નથી.

એમ કહી તેણે પુલોનો વરસાદ વરસાવ્યો.

પછી કહે: જુઓ, હવે ખીજી ગમ્મત બતાવું. તમારે ગાતાં નાચતાં શીખવું છે ?

પછી પેલા સરદારે શીખવેલી જુકિત વાપરી તેણે સિપાઈઓની પલટણ બંધી કરી. તેઓ ઢોલ ત્રાંસા વગાડવા લાગ્યા. એમ ખૂબ ગમ્મત કરી. બાદ પાછાં સિપાઈઓનાં ડુંકાં બનાવી દીધાં.

પછી સૌ થાક્યાંપાક્યાં સૂઈ ગયાં.

(૧૬)

હવે શું બન્યું તે સાંભળો. આ વાતની હકીકત સમશેરને કાને ગઈ. સિપાઈઓ વિષે તેણે સાંભળ્યું, એટલે તેની ઢાઢ સળકી. મૂરખરાજ પાસે જઈ તેણે કહ્યું: મૂરખાબાઈ, તું સિપાઈ ક્યાંથી લાવ્યો ? ને તે પાછા ક્યાં ગયા, તે મને કહે.

કેમ વારૂ, તારે શું કામ છે ?

ઓહો !: સમશેર બોલ્યો: અરે, સિપાઈ હોય તો તો કંઈ કંઈ થઈ શકે. સજા પણ મેળવાય.

મૂરખરાજને અત્યંત લાગી. તે કહે: એમ છે ? મને કંઈ એવી ખબર નહોતી. લેને, તને કામ લાગે તેમ હોય તો ફાવે તેટલા સિપાઈ બનાવી આપું.

પછી એ જ્યાં હુઠા પડ્યા હતા ત્યાં ગયો અને સિપાઈ બનાવવા માંડ્યા. બનાવતાં કહ્યું: પશુ એ સમશેર, આ સિપાઈઓને તું લાગલાજ અહિંથી લઇ જશે. નહિ તો તેઓ આખા ગામનો દાણો એક દિવસમાં પૂરો કરી નાંખશે. તે મને નહિ પાલવે.

સમશેરે હા કહી. તેના તો આનંદનો પારજ નહોતો. હરખે ને હરખે તે જાણે ગાંડોજ થઈ ગયો હતો. મૂરખાએ તેને પલટણોની પલટણો તૈયાર કરી આપી. પછી કહ્યું: લે, હવે આટલા બસ હશે. તારે બીજા જોઈએ, તો વળી આવજો. પાક સારો છે એટલે હુઠા પુષ્કળ છે.

સિપાઈઓની પલટણોનો સેનાપતિ બનીને સમશેરભાઈ તો લડવા ઉપડી ગયા.

સમશેરે આમ મતલબ સાધી, તો ધનવત પશુ ક્યાં કયો હતો ? પેલાં સોનાનાં પુલની વાત તેણે જાણી હતી. એટલે તે ઠોડતો આવ્યો અને પૂછ્યું: મૂરખાભાઈ, તને સોનું ક્યાંથી મળે છે તે કહે. મારી પાસે સોનું હોય, તો તો આખી દુનિયા હું ખરીદી લઉં.

હે ? મને તો ખબરજ નહોતી. પણ તેમાં શું ? લેને, તને જોઈએ એટલા સોનાનાં પુલ આપું,

ધનવંત તો ખુશ થઈ ગયો: હાલ મને ત્રણ ચાર ટોપલા સોનું આપે તો બસ છે, જોમ તેણે કહ્યું.

મૂરખે પોતાની પાસેની તરફીબથી તેને સોનું

બનાવી આપ્યું. તે લઈ તે વેપાર કરવા આદ્યો ગયો. તેને વિદાય કરતાં મૂરખે કહ્યું : તારે ખીલું જોઈએ તો આવજો. મારી પાસે પાંતરા પુષ્કળ છે.

(૧૭)

પછી તો સમયેરે લડાઈની ધૂમ મચાવી અને એક આખું રાત્ર્ય છતી લીધું. પણ સિપા-
હઓ પુષ્કળ, અને તેને રોજ ખાવા જોઈએ. તેને ખવડાવવા જોટલા તેની પાસે પૈસા ન મળે. એટલે તે ઝુંઝાવા લાગ્યો. ખીજી બાજુ ધનવંતે તો ખૂબ વેપાર કર્યો અને દોલત મેળવી. પણ એકલો માણસ, એટલે તે નાણું સાચવવા માટે તેને મુશ્કેલી પડવા માંડી. આમ બંને મુશ્કેલીમાં આવેલા બાઈઓનો એક દિવસ અચાનક ભેટો થયો. વાતમા વાત નીકળતા બંનેએ સાદું કર્યું, કે સમયેરે મૂરખા પાસે નવા સિપાહઓ લેવા. ધનવંતે નવાં સોનાનાં પુલ લેવાં. અને પછી અર-
સપરસ એકબીજાને આપી દેવા. એટલે બંનેની જરૂરિ-
યાત ટળી બાક.

આમ મસલત કરી બંને મૂરખરાજ પાસે ગયા. સમયેરે ૧૬ પાઈની માંગણી કરી. પણ મૂરખે તો ડોકું
પ્રચ્છાવી ના કહી.

પણ કેમ વાડ ? તે તો બંને વચન આપેલું તે ?

એમ સમશેરે વાંધો કાઢ્યો.

હા, પણ હું નહોતો બાણતો કે સિપાઈઓ માણસોને મારી નાંખે છે. એક દહાડો હું ખેડ પર હતો, ત્યારે એક ઠાઠડી જતી ભેઇ. પૂછતાં માલમ પડ્યું કે તારા સિપાઈઓએ આપડી એક બાઈના ધણીને મારી નાંખ્યો હતો. હું તો ધારતો હતો કે સિપાઈઓ ગાવા બળવવાનું કરે છે. પણ તેઓ તો હત્યારા જણાય છે. બા, બાઈ, બા. હું એકે સિપાઈ બનાવવાનો નથી.

ધનવંતને પણ એમ નિરાશ થવાનોજ વખત આવ્યો. મૂરખે સોનાનાં પુલ બનાવી આપવાની ચોકખી ના કહી. કારણ પૂછતાં કહે તારા સોનાના પુલથી તો ગામનાં છોકરાં દુધદહિં ગુમાવી બેઠાં. એક દહાડો પડોશીનાં કીકી અને બચુ મારી પાસે દુધ માંગવા આવ્યાં. એ પૂછ્યું, કેમ તમારી પાસે ગાય હતી ને ? તેઓ કહે: તે તો ધનવંતભાઈના બબ્બનચીને સોનાનાં પુલ લઈ આપી દીધી. આમ બે ચાર આવી ગયાં. એ કંઈ કામનું નહિ. હું તો બાણ જે તું સોનાનાં પુલ વડે રમશે. પણ તેને બદલે તું તો બધાની ગાય લેસ લઈ જવા લાગ્યો. ના, ના. હવે તું ગમે તેટલી માથા-ઝીક કરે, તોયે હું સોનું બનાવનાર નથી.

આ બાણી બંને બાઈની નિરાશાનો પાર રહ્યો નહિ. પણ પછી તેમણે એક જુકિત રચી. બનેએ અઠધા-

અડધ લશ્કર અને પૈસા વહેંચી લેવાનું ઠરાવ્યું. અને એ રીતે અને જણા સભ્યવાળા અને પૈસાવાળા બન્યા.

(૧૮)

એક દહાડે મૂરખરાજનો કૂતરો માંદો પડ્યો. તેને કોણ જાણે શોયે રોગ થયો હશે, તે સમ જાણે. પણ તે લગભગ મરવા પડ્યો. મૂરખાને બધી ઠયા આવી. પણ કરે શું ? પછી વિચાર કરતાં પોતાના પેટનું દરદ મટાડનાર પેલું સુળીયું ચાઢ આવ્યું. તેણે એક રોટલીના ટુકડા સાથે કૂતરાને ખવડાવ્યું. કૂતરો તરત સાને થઈ રમવા, ભસવા અને પુછડી હલાવવા મંડી ગયો. મૂરખનો બાપ આથી અભયળી પામ્યો. તેણે મૂરખને એનો ખુલાસો પૂછ્યો. એટલે એણે કહ્યું : મારી પાસે હરકોઈ દરદને મટાડવા સાફ એ સુળીયાં હતાં. તેમાંનું એક મેં આને ખવડાવ્યું, તેથી એ સારો થયો છે.

તે વેળા ગામમાં હંડેરો પીટાતો હતો કે આ ગામના સજની મરવા પડેલી દીકરીને જે કોઈ સારી કરશે તેને તે છોકરી પરણશે તથા ઇનામ પણ મળશે.

હંડેરો મૂરખના બાપે સાંભળ્યો. એટલે તેણે પેલું સુળીયું લઈને સજને ત્યાં જવા કહ્યું, કેઃ ભેટા, તું એ છોકરીને સાજી કરીને પરણ. એટલે તું સુખી થશે.

વારૂ બાપા, હું બાઉ છું કહી તે નીકળ્યો. જાણે તેને સારાં કપડાં પહેરાવ્યા અને પોતે પણ સંગ્રાથમાં નીકળ્યો; પણ રસ્તે એને એક ભિખારણ મળી. તેને લકવો થયેલો હતો. મૂરખને ભોંઈ તે કરગરી પડી કે: સાહેબ, તમારી પાસે કંઈ હવા મેંડાય તો આપો. હું છેક અપંગ થઈ ગઈ છું. મારાથી પૂરા પાંધરાં કપડાંયે પહેરાતાં નથી.

વારૂ: કહીને મૂરખે તો પેલું છુનીઉં તેને આપી દીધું. ભિખારણ સાચું થઈ ને આશીર્વાદ આપી ચાલતી ગઈ.

પણ આમ ત્રીસુ છુનીઉં વપરાઈ ગયું, તેથી મૂરખના બાપને ગુસ્સો ચઢ્યો: તને ભિખારણ ખર હયા આવી. પણ સજની દીકરી માટે તારૂં હૈયું, પીગળતું મચી ?

હા. પણ હું શું કરું ? આ બિચારી ભિખારણને પણ તેની જરૂર હતી, તો ના કેમ કહેવાય ? છતાં કંઈ નહિ, હું તો શબને ત્યાં બાઉ છું. તમે ફિકર ના કરો. સઘળાં સારા વાનાં થશે.

પછી મૂરખરાજને ત્યાં ગયો. તે ઉંબરે પહોંચ્યો કે હુરતજ કન્યા સાચું થઈ. શબ છુરી ગયો. મૂરખને બારે પોરતક પહેરાવી તેણે તેને ખેતાએ જમાઈ બનાવ્યો. પણ તેને કુંવર નહોતો. એટલે એક દિવસ પછી તે મરણ પામ્યો ત્યારે મૂરખરાજને ખબર મળી. આમ ત્રણે ભાઈએ સગા બન્યા.

(૧૯)

પછી સમથેર બડાદુરે શું કર્યું તે જુઓ. મૂરખે આપેલા સિપાઇઓની મદદથી તેણે નવા સિપાઇ ઉભા કર્યા. ઘર દીઠ એક સિપાઇ આપવાની લોકો પર ફરજ પાડી. એમ થવાથી તેનું લશ્કર બહુ મોટું થયું. કોઇ પણ સામે થાય કે તરત લડતો અને હરાવતો. પોતાનું ધાર્યું લશ્કરની મદદથી કરતો. આમ તેને લાગ્યું કે હવે હું હુમ્મેશ માટે સુખીઓ થયો.

ધનવંતનો પણ ખિલ એવોજ થયો. મૂરખ પાસેથી મળેલા સોનામાં તેણે અનહદ વધારો કર્યો. સૌ પાસે કર લેવા માંડ્યા, ને ખબરો વધાર્યો. માથા દીઠ ઘેરા નાખ્યો. ગાડીઓ પર કર નાખ્યો. જોડા પર કર નાખ્યો. બધા તેના ગરબાઉ થઈ પડ્યા. એમ તેનેયે હુમ્મેશની નિરાંત થયા જેવું લાગ્યું.

પણ મૂરખરાજની વાત તો ચોરજ થઈ. રાજ થવા છતાં, તે તો હતો તેવોજ રહ્યો. સસરાના હડાડોપાણી થઈ રહ્યા કે તરતજ રાજનો ઝડપો એણે કોરે મૂક્યો. ફરી પોતાની બંડી અને ચાંચીયા જોડા પહેરી લીધા. અને હજી વડે કામ શરૂ કર્યું. તેના બાપ, અને ખંડેન મોંઘી તેની સાથેજ હતાં.

લોકોએ કહ્યું: આપ તો હવે બાદશાહ છો. આપને આમ કરવું ન થટે.

મૂરખ કહે: શું સબને ખાવાને બેઠતું નથી? ને ખાવા બેઠતું હોય, તો તે કામ કેમ ન કરે?

પણ મૂરખરાજના આમ હરેકે કામ કરવાના ધોર-
ણથી પૈસાની લેવડદેવડનો નાતો કંઈ રહ્યો નહિ. સસરાનો
ખબનો ખૂટી ગયો. એટલે અમલદારો આવી કહેવા લાગ્યા:
મહારાજ, હવે નોકરોને પગાર આપવા સાડ પૈસા નથી.

તો તેમને પગાર ન આપો:એમ મૂરખરાજે કહ્યું.

તેઓ નોકરી છોડી દેશે: એક અમલદાર બોલી ઉઠ્યો.

આપણને તેમની નોકરીનું કામ નથી. તેઓ જમીન
ખેડે એટલે ખસ. તેટલું નહિ કરશે તો તેઓ ભૂખે મરશે:
રાજા બોલ્યા.

વળી આ નવા રાજા પાસે લોકો ન્યાય માટે આવતા;
પણ એનું તો ન્યાયનું ત્રાજવું કોઈ જુદીજ ભતનું હતું.

એક વેળા એક થોડીઆને ત્યાં ચોરી થઈ. તેણે રાજા
આગળ ફરીઆહ કરી.

રાજાએ ઈન્સાફ આપ્યો: જો ધણીએ ચોરી કરી તેને
તે ચીજની જરૂર હશે. માટે ફરીઆહીએ શાંતિ સમજી.

આમ થવાથી લોકો સમજ્યા કે આ રાજામાં તો
નામ પ્રમાણે ગુણ છે. એક વેળા રાણીએ પણ રાજાને
કહ્યું: તમને તો બધા નામ પ્રમાણે ગુણવાળા માને છે.

ઓહો, એથી રૂડું શું?—એમ મૂરખરાજે જવાબ
આપ્યો.

રાણી વિચારમાં પડી. પણ તે સાહી, ભલે ને ભોળી હતી. તે શુસ્સે થઇ નહિ. તેણે વિચાર્યું : મારાથી મારા વરની સામે કંઈ થવાય ? જ્યાં સોયો જાય, ત્યાં તેની પાછળ દોરો જવાનોજ કેની ! આમ વિચારી તેણે મોંઘી પાસે ખેતરનું કામકાજ શીખી લીધું, અને પછી પોતાના વરને તેના કામમાં મદદ કરવા લાગી.

વરસેકમાં તો બધા ડાઘાડમરા કહેવાતા માણસ ત્યાંથી ભાગી ગયા. ફક્ત સાદા ભોળા ખેડૂતોજ રહ્યા, જેની પાસે દોલત નહિ, ધન નહિ. મહેનત મચુરી કરી સૌ પોતાનું ગુજરાન ચલાવતા. ચોરી છુટ કંઈ મળે નહિ. ટટો ફિસાહ પણ, પૈસા નહિ એટલે થાય શાના ? કેટલીક વાર સાધુસંતો તે ગામમાં આવતા, ત્યારે ત્યાંના ભલા ભોંકો તેમની સારી ખાતર ખરદાસ કરતા.

(૨૦)

ખીજી બાજુ શયતાન તો રહજ નોંચા કરે, કે કેમ પૈલા સરદારો આવ્યા નહિ. ત્રણ ભાઈઓ વચ્ચે વટવાડ કરાવીને કેમ તે ખુશખબર મને આપી ગયા નહિ ? એમ ને એમ રહી જતાં તે યાકયો. ને આખરે તપાસ કરવા નીકળી પડ્યો.

પૈલા ત્રણ સરદારો ઘરતીમાં સમાઈ ગયેલા, તે ત્રણ ખાસ તેની નજરે પડ્યા. આથી તે સમજ્યો, કે સરદારો

તો કંઈ ફાલ્ગુ નહિ. તેણે વિચાર્યું, કે હવે તો મારે જાતે મેદાને પડ્યા શિવાય બીજો આશ નથી.

શોષ કરતાં માલમ પડ્યું, કે પેલા ત્રણે બાઈઓ તો સુખેથી રાજ કરે છે. તેની અકળામણનો પારજ ન રહ્યો. કોઈ પણ રીતે તોફાન કે ટોંચાય નહિ ત્યાં સુધી એને રહેન કેમ પડે ? એટલે એણે પોતેજ સમયેરને પહેલવહેલો સપાટામાં લેવાનું નક્કી કર્યું.

તેણે સેનાપતિનો વેશ પહેરી એને સમયેર પાસે જઈને પોતાની બહાદુરીના વખાણ કરી તેની નોકરીમાં રહ્યો.

પછી તેણે લશ્કરમાં નવા નવા સુધારા દાખલ કર્યા. દરેક માણસ પર સિપાઈગીરી ફરજિયાત કરી. જાત જાતના હાફગોળા બનાવ્યા. તેનો સ્ટોક ખૂબ વધારી દીધો. તોપો તો એવી બનાવી કે એકી વખતે પાંચસો ગોળી એકદમ છૂટે.

સમયેર તો આ જોઈ ખુશખુશ થતો જાય. હવે આટલા બધા સિપાઈઓ માટે કામમ ધો જોઈએ. તેથી તેણે પહેલના રાજ સાથે લડાઈ બહિર કરી. નવી તોપો બડે તેના હેરાન હેરાન કરી મૂક્યો. એટલે તે શરણે આવ્યો. તેણે રાજ્ય પાલસા કર્યું.

આમ અઠસ વધતો ગયો, એટલે સમયેરે એક નવા રાજ પર ચડાઈનો મનસુખો કર્યો.

પણ તેના દારૂગોળાની વાત સઘળે ફેલાઈ હતી. આ રાજાએ તેથી સમસેરનીજ લઢણ પકડી નવી તોયો તૈયાર કરી. જીવાન મરહો તો ખરાજ, પણ સાથે ઐસા-એને પણ લઢણમાં ઉતાર્યાં. વળી હુવાઈ જહાને બાપવી આકાશમાંથી દારૂગોળો નાંખવાની જીલ્લિ કરી.

તેથી એની સાથે સમસેરનું કંઈ ચાલુ નહિ. તેના સિપાઈઓ આકાશમાંથી પડતા માર પાસે ટકી ન શક્યા. તે હાર્યો, ને જીવ લઈને નાઠો.

(૨૧)

શુભતન મનમાં ખુલાયો. પછી તે મનવતનો તોર તોડવા વેપારી વેશે ગયો.

એના રાજમા મોટી પેટી ખોલી. લોકોને યુક્તળ પૈસા આપી માલ ખરીદવા માંડયો.

તેને ત્યાં બેઝનારાઓની લીડ વધી. લોકો કપાટા-એર મનવંતને કર ભરવા લાગ્યા. મનવંતને ત્યાં ટંકશાખ પડવા માંડી. જ્યાં વેપારીને મનમાં અશિયો દેતો તે ખુલ થયો.

હવે એણે નવો મહેલ બાંધવા માંડ્યો. મજુરી બેલાવ્યા. મોંઘા રાજ આપવાનું નકકી કર્યું. પથરા, લાકડાં, છા વગેરેથી વરદીઓ આપવા માંડી. તેણે પ્રાપ્ત, લોકો જુશીથી આવશે. પણ તે ઠગનો. જ્યાં લોકો ચેલા નવા

વેપારીને ત્યાં કામે જતા હતા. બધા માલ પથરા, લાકડા, તેણે રાખી લીધા હતા. હવે તેની અને ધનવંતની વચ્ચે હરિકાંઈ ચાલી. પોતપોતાના પૈસાને જોરે તેઓ લોકોને વધારે વધારે લલચાવી માલ માંગવા લાગ્યા. પણ નવા વેપારી પાસે ધનવંતથી વધારે સાધન હતાં. મહેલ મહેલને ઠેકાણે રહ્યો. પછી બગીચા બનાવવા માંડ્યો. પણ તેમાંયે તેના હાથ હેઠા પડ્યા.

ધનવંત તો વિચારમાં પડ્યો. તે રાજા હતો તેથી તેને ત્યાં નાણું રેલ છેલ આવતું હતું. લોકો નવા વેપારીની નોકરી કરી ખૂબ કમાતા અને કર પુષ્કળ ભરતા. પણ પૈસા શિવાય બીજી ફરેક વસ્તુની તાણ પડી. રસોઈયા, ગાદીવાળા, ચાકરો સૌ નવી નોકરી પર ગયા. બજારમાં આવતું પણ ન મળે. બધું અનાજ પેલા વેપારીએ લઈ લીધું.

ધનવંત ખિન્નયો. તેણે એને દેશપાર કર્યો. એણે પોતાની છાવણી સરહદ બહાર નાંખી તો લોકો ત્યાં બંધને રહ્યા. એટલે મામલો ઉલટો બગડ્યો.

ધનવંત રાજાનું શરીર સૂકાઈ ગયું. ખાવાના કાંકાં પડવા લાગ્યા. શું કરવું તે સૂઝે નહિ. એટલામાં રડતો કકળતો સમયેર તેની મદદ માંગવા ત્યાં આવી પહોંચ્યો, ધનવંત કહે: બાઈ, તને શી મદદ કરું? તારે જોઈએ તેટલા પૈસા છે. પણ તે પથરા જેવા છે. મારે તો ખાવાના

સાંસા છે. એ ત્રણ દિવસથી ખાધું નથી. માંખ્યા મૂલ્લ
હેતાં પણ કોઈ કામ પર આવતું નથી. હું તો તારાથી
ચે દુખિયારો છું.

બને ભાઈઓ નિસાસા મૂકતા એક બીજાની
હયાતણી સ્થિતિ પર રડવા લાગ્યા.

(૨૨)

એ બાઈ તો પાયમાલ થયા. હવે ત્રીજો મૂરખસજ
રહ્યો. તેને પણ ફસાવવાનો વિચાર કરી
સેનાપતિ તેની પાસે જઈ તેનો સેનાપતિ થયો. તેણે કહ્યું:
મહારાજ, આપના જેવા બાદશાહ પાસે લરકર ન હોય
તો આણે ? એ તો દુનિયામાં ખોટું દેખાય. મને હુકમ
આપો તો હું માણસોને લેગા કરી તેમને શિખવી સિપાઈ
બનાવું.

મૂરખસજે કહ્યું: ભલે. એક લરકર બનાવી તેને
ગાતાં શીખવો. મને ગાવું ને ગાયન આંખમણું
પસંદ છે.

સેનાપતિ ગામમાં ફરી વળ્યો. લોકોને સિપાઈ થવા
સમજાવ્યા—ખડું ખડું લાલચો આપી, પણ કંઈ લોકો નહિ.
લોકોએ બસીને નાજ પાડી.

સેનાપતિએ કહ્યું પાસે ફરીઆદ કરી: મહારાજ,
લોકો તો આંખ ના કહે છે. તેમને ફરજ પાડવા બિના

ફૂટકો નથી.

રાજા તો બિચારા ભલા ને લોળા. તેમણે કહ્યું:
ભલે, એમ કરો.

ગામમાં ઢોંડી પીટાઇ: જે કોઇ વગર કારણે લશ્કરી
ખાતામાં દાખલ નહિ થાય, તેને ફાંસીએ ચઢાવવામાં
આવશે.

લોકો તે સાંભળી સેનાપતિ પાસે આવ્યા અને
કહે: તમે ઢોંડી પીટાવી છે તે અમે સાંભળી. પણ લશ્કરમાં
દાખલ થઇ અમારે શુ કરવાનું છે તે તો અમને ખબર
નથી. કોઇ તો કહે છે કે લશ્કરમાં દાખલ થાય છે તેને
તો મરવું પણ પડે છે.

સેનાપતિએ જવાબ દીધો: એમ પણ કોઇ વેળા
બને.

એટલે લોકોએ લશ્કરમાં દાખલ થવાની ના પાડી
અને છૂટ પકડી. ગમે તે પ્રકારે મરવાનુંજ છે, તો ભલે
અમે ઘરખેડાં ફાંસીએ ચઢીએ.

સેનાપતિ ચિઠાઇને બેઠો: તમે બધા બેવકૂફ છો.
લડાઇમાં તો મરીએ પણ ખરા ને મારીએ પણ ખરા.
પણ લશ્કરમાં દાખલ નહિ થાઓ તો તો ખચીતજ
મરશો.

આથી લોકો ઝુઝાયા અને રાજાજી પાસે ગયા.
ફરીઆદ કરી, કે: લશ્કરમાં દાખલ નહિ થઇએ તો આપ

અમને ફાંસી દેવાના છે એ વાત ખરી છે ?

રાજા કહે: હું એકલો તમને બધાને કેવી રીતે ફાંસીએ ચઢાવું ? હું કંઈ સમજતો નથી. સેનાપતિ કોણ બણે શેની વાતો કરે છે !

બધા બોલી ઉઠ્યા: ત્યારે અમે કંઈ લશ્કરમાં દાખલ થવાના નથી.

બહુ સાફ ન થતા. એમ કહી રાજાએ તેમને વિદાય કર્યા.

(૧૩)

શીયતાને બેયું કે આ દાવ તો ન ફાળ્યો. એટલે ત ત્યાંથી નાસી પડોશના રાજા પાસે ગયો. તેને કહ્યું: મહારાજ ! આપ બહાદુર છો. મૂરખરાજનો હેશ તમે સહેલાઈથી છૂતી શકો. તેના માણસો નમાલા છે. તેની પાસે દોર અને દાણા પુષ્કળ છે. તમે લડાઈ કરો તો બધું હુટી લેવાય.

રાજા ખુલાયો. લડાઈની તૈયારી કરી. મૂરખરાજની સરહદ પર સરકારે પડાવ નાંખ્યો.

લોકોએ મૂરખરાજને જઈને વાત કરી કે પડોશી રાજા આપણા પર ચઢી આવે છે.

રાજા કહે: ભલે આવે. તેને આવવા દો.

દુશ્મનના સિપાઈઓ મૂરખરાજનું લશ્કર તપાસવા

નીકળ્યા. પણ ક્યાંય લશ્કરજ ન મળે. તેમણે હુંટકાદ ચલાવી. અનાજ અને દારૂ લઈ જવા લાગ્યા. લોકો કહે: બલે લઈ જાઓ, અમારે ત્યાં પુષ્કળ છે. પણ તમારા મામમાં તંગીજ હોય, તો અહિં આવીનેજ વસો. આ બધી લઈ જવાની તકલીફ મટી જશે.

સિપાઇઓ વિચારમાં પડ્યા. કેઈ સામે થયું નહિ એટલે હુંટમાં સવાદ રહ્યો નહિ.

થાકીને રાજ પાસે ગયા ને કહેવા લાગ્યા: મહારાજ, આપે અમને લડવા મોકલ્યા. પણ અહિં તો કેઈ લડતું નથી. અમારી તલ્વાર કેને લગાવીએ ? સૌ પોતપોતાની પાસે હોય, તે ખુશીથી આપી દે છે. હવે અમે શું કરીએ ?

રાજા ગુસ્સે થયો: તમે મૂરખ છો. એમનાં ઘરખાર બાળી નાંખો. દારૂ કાપી નાંખો. ઘાસની ગંજામાં આમ લગાડો. નહિ તો હું તમને મારી નાંખીશ.

સિપાઇઓ ખીધા. હુકમ પ્રમાણે કરવા લાગ્યા. લોકો સામા થવાને બદલે શેવા લાગ્યા, અને કહ્યું: તમે આમ નકામું વૃક્ષાન શા સારૂ કરો છો ? તમને જે જોઇએ તે લઈ જાઓ. અમે ના કહેતા નથી.

સિપાઇઓને કયા આવી. તેઓ રાજાનો હુકમ માનવાની ના પાડી એટલેજે અલગ થયા.

(૨૪)

શીયતાનની આપકાની નિરાશાનો પાર રહ્યો નહિ. પણ તેનાથી સીધા તો ખેસાયજ નહિ. એટલે તેણે નાણાવટીની દુકાન મૂરખરાજના સભ્યમાં ધરી. નાણાં વડે તેણે આ ત્રાજા લાઇને અને તેની રૈયતને હસવવાનો મનમાં ઘાટ ઘડ્યો.

તે રાજા પાસે ગયો અને કહ્યું : હું આપને ધણી લાજ કરી આપવા ધારું છું. હું તમારી રૈયતને હડાપણ શીખવીશ. હું તમારા રાજ્યમાં એક કેડી સ્થાપવા મંજૂર છું.

રાજાએ કહ્યું : મારા રાજ્યમાં સુખેથી રહો, ને ઠીક લાગે તેમ કરો.

ખીજે દિવસે નાણાવટીએ ચોકમાં માણસો લેવા કર્યાં, અને કહ્યું : તમે લોકો ઠોર પેઠે રહો છો ! હું તમને માણસાઇ શીખવવા ઇચ્છું છું. તમે ઘર બાંધવામાં મને મદદ કરો. મારી ડેખરેખ તળે કામ કરો. હું તમને તમારી મહેનત બદલ સોનામહોરો આપીશ.

એમ કહી તેણે ચકચકતી મહોરો બતાવી.

તે જોઇ લોકો અચંબા પામ્યા. તેઓ તો માણસાઇ શીખવવા માટે આવ્યા હતા.

જેરૂંતો દાણા આપી ધપડીઆ પાસે કમળ લે.

મનુર નેઈતા હોય તો તેને પણ દાણો આપે. જેને જે નેઈએ તે પોતાનો માલ આપી માલ લઈ આવે.

પણ આ ચકતાં તેમને રૂપાળાં લાગ્યાં. પોતાનો માલ આપી તેમણે તે લેવા માંડ્યાં.

નાણાવટીને લાગ્યું કે હવે દાવ સફળ થયો. મહોરો આપી માલ એકઠાથ કરી હવે લોકોને પાચમાલ કરી શકાયો.

પણ તેની ગણતરી ખોટી પડી. લોકો કંઈ નાણાં તરીકે મહોરો લેતા નહોતા. તેઓ તેને રમકડાં ગણતા અને બાળકોને રમવા આપતા. બધા બાળકોને પૂરતા રમકડાં મળી રહ્યા એટલે તેઓ મહોર લેતા બંધ થઈ ગયા.

પણ નાણાવટીનો મહેલ તો હજી અધુરો હતો. તેનો કોઠાર પણ ઉણો હતો. હવે તેણે પહેલાંથી બમણી મહોરો આપવા માંડી.

પણ તોયે મનુરોએ કામ પર આવવાની અને ખેડૂ-તોએ દાણો દેવાની ના પાડી. કોઈ વેળા વળી મહોર નેઈતી હોય તો ખેડુના છોકરાં થોડાં બોર આપી થોડી મહોર લઈ આવે. પણ સરવાળે નાણાવટી ભૂખે મરવા લાગ્યો.

તે કેકેકાણે બમવા લાગ્યો, અને મહોરો સાટે ખાન્ય માગવા લાગ્યો. પણ સૌએ કહ્યું કે અમારી

પાસે રમકડાંની હુવે ખોટ નથી. પણ તું ભુખ્યો હોય, તો ઇશ્વરપ્રીત્યથે ખાવાનું લાડે લઈ જા.

પણ ઇશ્વરનું નામ ઉચરાય ત્યાં શયતાનથી તો ઉભાજ કેમ રહેવાય ? તે તો ત્યાથી તુરતજ નાસે. ઇશ્વરને નામે ખાવાનું તો તેનાથી લેવાયજ કેમ ? એટલે ગુસ્સે થઈ તે ગાળી ઉઠ્યો. તમે લોકો જનવરથી ચે બેવફૂર છો. અકલ્પના ખારદાન છો. પૈસાથી આખી દુનિયા હું છતું, પણ તમને તે પણ નથી જોઈતા.

લોકો કહે: અમે તારા પૈસાને શું કરીએ ? અમારે ક્યાં કરવેરા ભરવા પડે છે ?

આમ શયતાનભાઈ અનાજ વગર બૂખે મરવા લાગ્યા.

(૧૫)

એટલે તે વાત લોકોએ રાજીને કરી. રાજા કહે: આપણે તેને બૂખે મરવા ન દેવો. બધાએ એકેક દિવસ એને ખવડાવવું.

શયતાન મજૂરી તો કરે નહિ. મજૂરી કરીને પેટ ભરવાની તેની ઢાનત નહિ. તેથી હુવે લાચારીથી તેને ભીખ કબુલવી પડી. અને વારા પ્રમાણે જમવા લાગ્યો. એક ફહાડો રાજાજીને ત્યાંજ વારા પ્રમાણે તે જમવા આંચો. મોંઘી સંઘતી હતી. તેમને ત્યાં માણસ ઘણા

જમતા. પણ કેટલાક આગસુ લોકો કામ કર્યા વિના વહેલા આવી ખાઈ જતા, તેથી તે કંટાળી હતી. પછી તેણે નિયમ કર્યો કે જે માણસના હાથ પર કોદાળીના આંટણુ ન દેખાય તેવાને પહેલા ન જમાડવા. મહેનતુ માણસો જમી નહીં પછીજ તેમને ખાવાનું દેવું.

આજે મોંઘીએ તે પ્રમાણે શયતાનના હાથ ભેંચા. આંટણુ તો તેને હાથે શાનાજ હોય ? તે મુગી હતી એટલે તેણે ઇશારે કહ્યું કે તમને જમવાનું છેવટે મળશે. મજુરો ખાઈ લેશે, પછી તમને જમાડીશું.

શયતાન શરમાયો ને ગુસ્સે પણ થયો: તમારો કામદો આંધળો છે. બધાજ માણસોએ મહેનત કરવી જોઈએ એ તો અહિંજ તમારા રાજમાંજ ભેળું. અછલવાન માણસોને પણ મજુરો કરવાની હોય ?

રાજાજી કહે: તે તો કોણ જાણે. અહિં તો, બાઈ, કામ હાથે અને પગે થાય છે.

શયતાને કહ્યું: તેનું કારણ એ છે કે, તમે લોકો અછલ વચરના છો. મગજશક્તિથી કેમ કામ કરવું તે હું તમને સમજાવું. પછી તમને માલમ પડશે, કે હાથપગ કરતાં મગજથી કામ કરવાનું ઘણુંજ ફાયદાકારક છે.

રાજાજી અભયળી પામ્યા ને બોલ્યા: ત્યારે તો હું મૂરખો કહેવાઉં છું, તેમાં કંઈ બોટું નહિ.

શયતાને આગળ વધાવ્યું: પણ એટલું યાદ રાખવું કે મગજથી કામ કરવું એ કંઈ સહેલું નથી. મારા હાથ પર આંટલું નથી તેથી તમે મને આજસુ માનો છો. પણ ખાતરીથી માનજો કે મગજથી કામ કરવાનું હાથ પગ કરતાં સોગલું ઝુરકેલ છે. ને કેટલીક વાર તો મગજ ભગી જાય છે; અરે, જાણે તે ચીરાઈજ જાય છે.

સજી પાછા વિચારમાં પડ્યા, અને બોલ્યા: એમ છે ? તો પછી એટલી બધી તકલીફ લેવાની જરૂર શી ? મગજ ચીરાઈ જાય એવું કામ શા માટે કરવું વાઝ ? એના કરતાં હાથ પગ વાપરવા તેજ ઠીક નહિ ?

શયતાને કહ્યું: એ બધી તકલીફ હું તમારે સાડ ઉઠાવું છું. હું તેમ ન કરૂં તો તમે સદાય મૂરખા રહો. તમારા જેવા મૂરખાઓને જ્ઞાન આપની ડાહ્યા કરવાની પરમાર્થી લોકોની પ્રજ્ઞ છે. મને મગજથી કામ કરતાં આવડે છે તે તમને જ્ઞાને શીખવવા હું તૈયાર છું.

સજી વધારે વિચારમાં પડ્યા. પણ પછી બોલ્યા: બહે ભાઈ, શીખી મૂકેલું કામનું છે. અમને શીખવજો. હાથ પગ થાકશે ત્યારે મગજ વાપરીશું.

(૨૬)

શયતાને કબુલ કર્યું. સજીએ ઢાલ પીટાવ્યો. એક ગૃહસ્થ લોકોને મગજ વડે કામ કરતાં શીખવનાર છે. જ્યારે તમારા હાથ પગ થાકે કે બાંધે

ત્યારે મગજ વાપરજો. વળી મગજથી વધારે કામ થાય છે એમ પણ એ ગૃહસ્થ કહે છે.

ગામમાં એક મિનારો હતો. તેને એક ઉંચી ને સીધી સીડી હતી. તે મિનારા પર શયતાનબાઈ ચઢ્યા.

લોકો તેને સાંભળવા આવ્યા. તેઓ ધારતા હતા કે શયતાન કંઈ કળા કરી બતાવશે પણ તેણે તો મોટેથી બપણું કરવા માંડ્યું. લોકો અંગમહેનત વગર કેવી રીતે નસી શકે તે પર એણે બ્યાખ્યાન આપ્યું. પણ લોકોને કંઈ સમજ ન પડી. કંઈ ન સમજાયું એટલે તેઓ તો પોતપોતાને કામ વળમ્યા.

પેલા બાઈ તો ખરાડા પાડ્યાજ કરે. આવતા જતા લોકો સાંભળે, ઉચે જુએ, ને ન અમરો એટલે ચાલતા થાય. મિનારા પર કંઈ ખાવાનું હતું નહિ. લોકોએ ધાર્યું કે મગજ વતી એ પોતાનું ખાવાનું નિપજાવી લેશે અને ખાવાનો બંદોબસ્ત મગજના કામથી થઈ જશે. એટલે ખાવાનું પહોંચાડવાનું કોઈને ન સૂઝ્યું.

સબજીએ લોકોને પૂછાવ્યું: કેમ, પેલા ગૃહસ્થે મગજ વતી કામ કરતાં શીખવ્યું કે ?

લોકો જાણ્યા: નાજી, એ તો જાલજોલ કર્યા કરે છે.

જાલતો જાલતો શયતાન ચાક્યો. તે જૂખથી નખળો પડ્યો, લથડીયા ખાવા લાગ્યો. ડિવાલ સાથે તેણું માથું

શવજાનની રૂઝેની :

મૂરખરાજ]

[ગાંધીય

પેલા બાઈ તો જરાડા પાડ્યાજ કહે. આવના જત લે.કે.
સાંભળે, ઉચે શુચે ને ન સમજે એટલે ચાલતા થાય

પછડાયું. આથી લોકોને લાગ્યું કે હવે તેણે મગજ વતી કામ કરવા માંડ્યું ખરું. તેમણે રાજાજીને તે વાતની ખબર આપી.

આ સાંભળી મૂરખરાજ મિનારા પાસે આવ્યો. તે પહોંચ્યો ત્યારે શયતાન છેક ઢીલો થઈ ગયો હતો. તેનું માથું પછડાઈ ગયું હતું. તે ઉતરવા ગયો. પણ પગમાં ભેર નહિ, એટલે પગથીએ માથું પછાડતો નીચે પટકાયો.

રાજાજી બોલ્યા. ગૃહસ્થ કહેતો હતો તે વાત ખરી. કામ કરતાં કરતાં મગજ ચીરાઈ જાય છે એ એણે ખરૂં જ કરી બતાવ્યું. પણ હાથમાં આંટણ પડે તે આથી સારાં. આમ તો માથે ઘણાં ઢીમડાં થાય.

મૂરખે પાસે જઈ જોવા માંડ્યું કે કેટલું કામ થયું છે. તપાસ કરતાં તેનાથી બોલાઈ ગયું: હે ઇશ્વર, આણે તો કંઈજ કર્યું નથી.

આ શબ્દ તેના મોંમાંથી નીકળતાંજ શયતાન પડ્યો હતો ત્યાં સમાઈ ગયો અને ત્યાં એક ખાડાજ રહ્યો.

આથી મૂરખરાજને સમજ પડી ને તે બોલ્યો: અહં! આ તો પેલા ભાંગફોડીઆઓ આવેલા, તેનો બાપ જણાય છે !

આપ શયતાનભાઈનું કંઈ આવ્યું નહિ ને મૂરખરાજ તો જેવો ને તેવો સુખી રહ્યો. શયતાનના ફાંસામાં ફસા-

ચક્ષુ તેના બાઈઓ દુઃખી દુઃખી થઈ ગયા. એટલે તેમણે
પણ મૂરખાના જેવી સાદી રહેણીકરણી પકડી રાજ્યમાં
ધણી સારા સારા માણસો ભેગા થયા. સર્વે આપમહે-
નત અને સચ્ચાઈથી ગુજરાન કરી બાઈચારામાં રહેવા
લાગ્યા, અને ખાઈપીને મોજ કરી.

આંખે આવશે મહોર

વાતારી કહીશું પહોર

ખાળખંધુઓ—

આ વાંચી રહ્યા હવે—

૮. ખર્ચ સાથે.

(૧) બકુલ	૦-૭-૦
(૨) ખાળવિહાર	૦-૧૩-૦
(૩) પુવારો	૦-૭-૦
(૪) નીતિધર્મ	૦-૬-૦
(૫) ટોલ્કટોચની ત્રણ વાતો.	૦-૫-૦

એટલું વાંચવાનો નિશ્ચય કરજો.

(ગાંડીવ)

બાળવિહાર

શુભ છ સમાચારે

યુગધર્મે

સાહિત્યે

કૌમુદીએ

સાંજ વર્તમાને

બાળકને

સમાલોચકનેયે

બાલજીવને

વળી કેણે કેણે ?—

વખાણ્યું;

બહામણ કરી,

ગુણ ગાયા,

મેખરે મૂક્યું,

પ્રસા કરી,

પણ ધણ ગમ્યું,

પસદ પડ્યું,

મુદર ગળ્યું;

બીજા અનેકેયે

છતાં

તમે તમારા બાળકને—

—: એના વિહોણું રાખશો ? :—

કિન્નર બાર આના,

વી. પી. થી રૂ. ૧) =

(ગાંડીવ.)

‘મૂરખરાજ’ તા સર્વ હક ‘ગાંડીવ’ ને સ્વાધીન છે.

